



## FRANC SAL. FINŽGAR.

ŠTUDIJA.

DR. IVAN PREGELJ.

**P**etdesetletniki od včeraj, danes in jutri: Medved, Murnik, Govekar, Finžgar, Prelesnik in Meško. Medved je padel sredi visoke žetve, Murnik in Govekar sta bila v poldnevu davno pred moderno, Prelesnik je ugasnil kakor sredi strani odrezano poglavje — fragment, Meško se je razbohotal v plodovitost in postal trpko nerazviten in omejen v lirizmu svoje »duše«, skoro epigonski človek ob časovnosti Ivana Cankarja. Iz slovstvenega sorodstva z Medvedom in Prelesnikom, ob Mešku v poldnevu je rasel Finžgar nad Murnika in Govekarja. Njegova pisat ljska rast je tako organsko naravna, tako jasno nepatološka, da jo je mogoče verno orisati samo s slogom starejše slovstvene zgodovine in je sicer vsaka opredelba o njem netočna, prav tako kot Grafenauerjeva široka definicija, da »je na poseben način spojil starejšo in moderno tradicijo« (Kratka zgodovina, 2. izd., 202).

Približno trideset let književnega dela leži za petdesetletnim Finžgarjem. Petindvajset letnikov Doma in sveta vsebuje plodove njegovega duha in okusa; prava celina listu je njegova epika, podobno kakor je skozi petletja Ivan Cankar Matici in Schwentnerju in Župančičeva lirika Ljubljanskemu Zvonu. Iz letnika v letnik je jasnejše, da hoče biti Finžgar v leposlovju tisto, kar Krek v gibanju slovenstva in socialni misli, bolj zavedno socialni, kulturni delavec kakor pa artist v zmislu modernega subjektivizma. Saj je oseba, pa še kakšna in kolika, a se ne kaže kakor se Meško in Sardenko, se taji prav iz krvi, iz plemena in klime,

ki sta ga dali, in iz stanu, ki mu je naložil breme, biti vzgojitelj, duš pastir, biti dejanski socialc na fari in v občini. Snovnost njegove epike je neposredni doživljaj, po pravici se nazivlje sam in zavestno realista. Res je racionalist, ki psihološko zajemljivo občuti kot neokusnost romantizem stiliziranega lica (Detela: Trojka, Pregelj: Mlada Breda) in tako negativno dokazuje sebe po lastni opredelbi, ki bi ji dal znanstveni izraz z besednostjo, verist — optimist in s tem odklonil Grafenauerjevo o poetičnem realistu, kakorkoli je sicer Grafenauerjev izraz za Finžgarja pred letom devetnajststodesetim točen.

Početki Finžgarjevega pisateljskega udeinstvovanja niso sicer brez vse romantike, pa bodisi, da ga vidimo, kako živi v »Domačih vajah«, v družbi a in o, v Vrta in Anseljčk, kot Basnigoj in Naum (Gorazd!), kot pesnik in pripovednik ob klišeje iz tujine (Ptičar), kot urednik ob bolnem Tomšiču, kot predsednik literatstva na gimnaziji in v bogoslovnici, kot početnik s prvo tiskano dramo (Mladí tat), prvo povestjo (Gozdarjev sin), ki jo je Mohorjeva družba iz neznanih in neumljivih vzrokov odklonila in »Slovenec« natisnil, prvo povestjo (Zaroka o polnoči), ki ji je sodil France Lampe, da je in ni (Obiski, Biser), in je Finžgar vendarle imel svoje zadoščenje po Kraicu v Novem mestu. Leta 1896, se je Finžgar s polnim imenom poslovil od Vrta in mladinstva (Pomladni glasi 1895!) in s polnim imenom stopil med »Dominsvetovce« k Medvedu, Hribarju in prav tesno ob Ganga, s katerim je mimo grede izmenjal pesniško poslanico, oravi Gorenec ob »gorenjstvu« Belokranjca, refleksivnik v besednosti, ki priča vpliv tradicije (Gregorčič, Hladnica ob tvornici, Moja pot), a že zanemarija shematičnost verzov v sonetu (Če jedno samo hoče le in

zna objeti), prigodničar, ki je neposreden in iskren (Pri ulnjaku, Šopek), pesnik, ki bi modernik rekel o njem z Lampetom, da je in ni, baladnik, ki je napisal tri dobre, socialnost dihaajoče pesmi: *Milijonar*, *Bolnik*, *Prestarin* se nato hladnokrvno poslovil od vezane besede (Ko stare sem svoje pesmi bral), potem ko je bil baš in že v vezani besedi napisal eno najlepših slovenskih novel v verzih, preprosto zgodbo Kupnikove Mine v »*Triglavu*« (1896). Pesem je čudovita svežost slovenskega alpstva, ritem in beseda rojenega Gorenjca, slovenskosladka sentimentalnost, osebnostna ob vzdušju literatstva, Baumbacha; po motivu je epsko in dramatično preprosta, da bolj ni ne more, v besedni orisnosti je bogato tolklorna in ne brez prav sijajnih podob (divja meta s ope omamljivo, vihar po polju orje bele brazde in točo vanje seje — m r t v o s e m e). Kakorkoli je dejanje siromašno nezapleteno, tragos eksmahinalen, razplet ek psihologično neverjeten, pesem vendar neposredno zagradi in močno vpliva kot pristna plastika, Segantinijeva živost obrisov, vse luč, vse cvet, vse vonj. Zarnikova ilustracija je pesem doumela. Ličen ponatis bi bil zaslužil že davno svojo opravičenost v knjižnicah naših planinskih letovišč, ki morajo sicer, Božu tožim, pogrešati prav tako licnih izdaj Prešernovega »*Kersta*« in Mencingerjeve triglavske »*Hoje*«. Svoji pisateljski naravi in okusu časa sledeč se je posvetil Finžgar poslej pripovedovanju v nevezani besedi (Pri Klemenčku). Naslanjaje se na starejšo in tistodobno slovensko meščansko povest je napisal »*Deteljico*« (prim. motiv »*Trojke*«!). Besedni simbol se Finžgarju še pozneje spovrača (Smo pa le mož). Povest vsebuje devetnajst poglavij malomestne idilike s precej komedijsko plitko zasnovanim motivom »ženska le vara nas«. Trije samski akademiki. Zdravnik in odvetnik osrečita kljub starim prevaram vsak svojo ženo, dr. Čekan ostane zvest listič in zelen, a se vsaj teoretično prelevi in spreobrne. Kar Finžgar v povesti riše, je situacijsko in krajevno sam doživel (Škofja Loka). Tehnika je stara, ponekod se vsiljuje našemu okusu omledna refleksivnost. Dejanja je malo, narejeno, nedramatično se vzvalovi dvakrat le pri vožnji s sanmi in Pečkovem mrtvoudu. Lica so prav v načinu tistodobne meščanske povesti komedijskoindiferentna, povest ne gre v globino, a očituje že Finžgarjevo osebo, njegov osebni okus in pa intuicijski lik plemenitega moštva, ki se odslej v vedno izrazitejših črtah vedno spet spovrača. Družaben roman bi nazval obširno Finžgarjevo skladbo istega leta »*Kvišku*«. Krajevno ozadje je Gorenjska (Begunje, Bled) in ekzotična romantičnost starejše slovenske novelnosti: Dunaj, Pešta, Reka. Vsebinsko je povest dodelna: Ante-Margita, Margita-Ločar. Razplet ek ne raste iz zapletka, povest ni enotna. Utrudljiva besedna analiza v drugem delu še daleč ni psihologičnost. Najmučnejše učinkuje gotova neumirjenost, neenotnost delujočih oseb. Ne morem se znebiti občutja, da so baš kardinalna lica eksponirana drugače,

kakor pa se javljajo v naslednjem nastopanju. Dihajo sicer realno, celo okrutno odbijajoče, kjer jih riše pisatelj kot »lopove«, in kažejo, da se je Finžgar mimogrede že učil pri naturalistih. Proti naturalizmu je uveljavil svoj optimizem v ideji povesti s stritarjanskim: *sursum* — kvišku. Finžgar je v povesti dokazal, da pozna iz lastnega doživetja »boljšo« družbo. V dušo te družbe pa ni pogledal in sloni v tem oziru le bolj na literarni motivnosti, na tradicijski tipiki. Mimogrede je Finžgar napisal tiste čase dve daljši koledarski povesti v tipični obliki sence in solnca, dve vzgojni sliki s skupno moralo, da Bog počasi pleče šibo, pa jo le doplete (*Stara in nova hiša*); zajemljivo neizviren je z motivom pravde za oreh in požiga iz maščevanja (*Dovolj pokore*). Pozneje je napisal Finžgar za Mohorjevo družbo še klasično, sijajnega humorja polno »*Življenje in smrt Mohorske knjige*«, potem se ob Proostovo sliko »*Skopuhovo smrt*«, in živahno gorenjsko »*Konjička bom kupil*«. Okoli leta devetnajstkrat sto je doživel v »*Domu in svetu*« močne vplive od strani Cankarja in Meška in napisal ob konturnost novelic (*Šmarnc nikar*, *Pomlad se poslavlja*, *Oč je je*), ki dihaajo deloma še vzdušje prejšnjih meščanskih slik (*Škofja Loka*, *Idrija*), prigodniške *refleksije*, spomine s potovanja po Italiji (*Oranž in citrone*). Tam je sanjal skozi beneško nižavo, videl Angelino, kako je krmila golobe svetega Marka, se vozil v gondoli in gledal »mučnike naslade«. Potem se je v Loreto zamislil v družinstvo njega, ki je Pot, Resnica in Življenje. Potem je v Apeninih skoroda zdrknil z vlaka v strašno smrt, natrgal od rož svetega Frančiška, prišel v Rim, bil na Kapitolu, v cerkvi sv. Petra, videl Leona Velikega, doživel aventuro z izvoščki in Madjarom, srečal se s pošteno »blondinko« in zasanjal v koloseju. Iz Napolija je šel razočaran (bomba — podgana!), pomudil se je v sobi angelškega Tomaža in mislil s Posilipa na Pavla, apostola narodov. Iz palače Umberto je obiskal Vezuv. Plemeniti zanos je melodija Finžgarjevih italjskih potov, doživetje je osebno, a nikakor duhovito v zmislu Stendala ali Matoša. Z Meškovo potno refleksivnostjo je Finžgar prijetna poetična proza ob snovno bolj zajemljivi Lavtizarjevi in Knifičevi prozaični. Mešku sorodno je čustvoval Finžgar tista leta v cikličnosti novel »*Moja duša vasuje*« (Njegova zvezda se je utrnila, Zvonček s tihih poljan, Kletev zavrženega srca, Pohojeni biser, *Mara*, *Na prodaj*), kamor neprisiljeno sodijo silhuete in novele: *Veliki dan*, *Njene citre romajo*, *Smo pa le mož*, *Govóri*, *aloo*, *Games — love*, *Srečala sta se*, *Oh, ne dajte mi pištole*, *Nagrobница i. p.* Donesle so te novele Finžgarju sloves, da zna slikati salonsko družbo. Snovnost je malenkostna, v okusu časa išče Finžgar v dušo in gotovo predmetnost v sebi globoko občuti. Prave besede zanjo še nima in si pomaga s poetičnostjo sloga in filozofizmi Cankarjeve manire (»*To je moja pot, kolobar brez konca*«

— Srečala sta se). Gotova kompromisnost v slogu (objektivni in lirični) daje tej slovstvenosti Finžgarjevi poseben značaj; živo občutimo, da Finžgar išče v sebe, v veliki tekst in ne more do njega (Video meliora, proboque) in ne ve, ali bi zagrabil snov ali obliko. Prav v načinu močnih, organsko in racionalno razvijajočih se umetnikov je Finžgar baš v tej dobi razpotij segel še v eno smer in dal slovenskemu gledišču za Govekarjem prvo res izvorno ljudsko igro »Divjega lovca«. Finžgarjev dramatični prvenec je zdrava ljudska hrana, nvaležna igra. Umetniško je skorajda nepomembna, ker je zrastle preočito iz literarnosti, domače in menda tudi nemške. Jurčičev »Domen« je botril, alpstvo je dalo svoje beležje. Kakor povzamem po Ev. Lampetu, je Finžgar v književni obliki potek katastrofe rahlo spremenil. Za Finžgarja samega je imel »Divji lovec« svoj pomen. Ukrepil je njegove stike z gorenjstvom in kmetstvom, vodil mu pozornost naravnost v narodovo dušo, katero je tedaj motril še v Meškovi poetičnosti, kakor priča predčna pot starice Neže v črti »Senkrat« in globoko občutje (motiv blondinke) v »Kakor pelikan«. Brez dvoma pa je, da je pod zunanjimi vplivi Krekovih »Socialnih pomenkov« zasnoval Finžgar roman »Iz mordernega sveta« (1904). Finžgar je hotel napisati socialističen roman. Ozadje je tvornica. Sredinska osebnost je tovarniški zdravnik. Dejanje se razvija le bolj kot novelistična intrigantska borba eksponirane družbe proti zdravniku in ne kot posebljenost idejnega boja, stanovske in razredne boli naših dni. Roman sliči zato bolj družabni povesti, tendenčnosti spielhagenske motivnosti in prav malo verizmu Zolajevega »Germinala«. Finžgar ne ume risati individualistično, njegovi junaki so še vse preveč le tipi. Proletariata pa sploh ne pozna ali pa ga nespretno idealizira (Rozman, Maretka), dočim »buržoazijo« riše kakor že v »Kvišku« nekusno temno (Seme). To je strašno stara tehnika angelov in hudičev, Maretke ob Kortu, Klešmana ob Rozmanu, dr. Služe ob Egonu itd. Vzporeditev Pavle ob Almo je že starejši Finžgarjev motiv (»Smo pa le mož«). Hvaležen ga pripoznam Finžgarju (prim. Slavico in Heleno v »Otrocih solnca«). V razvoju dejanja sem opazil, da je Finžgar ponekod nekam nemaren. Ekstemporativno nepričakovano in slučajno uvaja dejanje gibajoče momente. Omenim naj spet le nekam eksmahinalno pogojnost lica v Proscencu, ki je sicer krasna kreacija in zlasti ob izvorni sočnosti slike o dvoboju. Pod osebnimi Krekovimi vplivi je Finžgar zgrabil po Prelesnikovi smrti prvič in zadnjič doslej zgodovinsko snov. Tudi Kosovo »Gradivo« (I) ga je zunanje napotilo v zgodovinski študij Prokopov, iz katerega je zajel zgodbe Antov in Slovenov okoli l. 534. Za Prelesnikovo polabska epiko pomeni Finžgarjeva balkanska pravo senzacijo v slovenski knjiži. Roman »Pod svobodnim solncem« (1906/07, 1912 v knjižni obliki) je najboljša slovenska ljudska knjiga, je prvi slovenski izvorni »sve-

tovni roman« v dveh delih. Prvi del je očitno boljši. Drugi del pa kaže preodločno vplive Sienkiewiczzeve snovnosti in obraznosti (Epafrōdit — Petronij, Tunjuš — Azija, Radovan — Zagloba, Teodora — Popeja, Rim — Bizanc i. p.). Realnost Sienkiewiczzevih »divjih poljan« je pri Finžgarju komajda zemljevidska prostornost, oris Upravdinega mesta je poetičen in ne naturalističen v zmislu Flauberta ali Merežkovskega. Lica so izrazita, dejanje živahno napeto, ponekod naravnost iz vzorcev in tuje tehnike efektno poentirano v zaključkih poglavij (Radovan se skriva pred Tunjušem). Sijajna je oblika, sočna je sentenčnost. Ali ni pa besednost nekajkrat anahronistična? V knjižni obliki je opaziti nekaj presnove, zlasti glede zaključka. Kljub vsebinskim nedostatom II. dela je roman imenovat med najboljšimi pripovednimi deli v slovenskem jeziku. Živost in jaka dramatika poedinih prizorov je klasična plastika. Da Finžgar ni zmogel v polni meri svojega načrta, se ne čudim. Romani take boje zahtevajo bogastvo prekipevajoče fantazije kakor jo vidimo pri Poeju in Conanu Doyleju. S pridom bi bil mogel Finžgar brati pred svojim delom romane Huđojeve.

Za povestjo Iztoka in Irene je Finžgar tri leta počival v »Domu in svetu«. Ves ta čas je posvetil pretežno mladinskovzgojnemu delu v dijaškem »Mentorju« (I—V). Tu je priobčil poleg krajših črt (Na prađu, Vzdržal je, Njiva, Kamenar, Pomlad pod oknom, Pogreznjen) dve tipični in širji sliki: »Študent naj bo« in »Silvester«. Mimogrede se je oglašil kakor že prej in slej v »Slovenčevih« slavnostnih ozir. prazniških prilogah (Selskega župnika sveti večer, Dies magna et amara valde, Svetonočna vizija itd.). Ko se je zopet prikazal v »Domu in svetu«, se je v novem okusu v klasičnosti pleneristične črte »Napetelina«, tradicionalnopsihološke »Z doma v domovino«, neposrednosveže »Naš vsakdanji kruh« in prigodniško doživljene v strašni bolezni: »Eccce Homo«. Tako po strani je užil župančičevo »Čašo« in »Čez plan« v drugi izdaji, potem, ko je bil dotedaj napisal že nekatero kritično o Kvedrovi (Iz naših krajev), o Cankarju (Volja in moč), o Mešku (Na Poljani), o Murniku (Navihanci), potem ko je bil priložnostno razmeditiral sebe ob Gregorčiču, Prelesniku, Medvedu i. dr., potem ko je bil stopil z važnimi zanimivostmi tesneje v sosedstvo svojega velikega rojaka Prešerna (Katol. Obzornik, Slovenec). Z dvema in doslej zadnjima zvezkoma »Zbranih spisov« (1912) je započel nato Finžgar novo dobo v svojem pisateljskem poklicu. »Divjemu lovcu« je pridružil štiridejanko »Naša kri«. Iz idealne socialne problematičnosti, iz romantizma alpskih dramatskih motivov je dozorel Finžgar tu prvič odločno v izrazito slovenstvo, v problem naše zemlje, našega plemena. Grunt ima korenine do pekla, je misel »Naše krvi«, je filozofija Finžgarja-Gorenjca, ki ljubi že od starega Klemenčka (1898) doli »strogo konservativno« dušo slovensko in se je v »Naši krvi« poglobil v najtaj-

nejšo posebnost gorenjske rečenice in besede. Drami »Naša kri« je sicer po pravici očitala kritika, da je nepopolna. Za močnim pogonom navzgor v I. in II. dejanju splashne razpletke zadnjih dveh aktov. V klasično narodno govornico kmetjskih lic reže neokusna zanosnost Renardove književne slovenščine, deklamacija tendenčnika v Finžgarju, kar navadno nikjer drugod ni, kjer išče svojemu prepričanju svojstven izraz. Motiv socialstva, ki ga je bil deloma načel že v vsakdanji povesti brez konca »Srečala s tase«, je Finžgar poglobil v romanu »Sama«. To je katharsis ljudske učiteljice na kmetih, umetniški problem, ki je ležal Finžgarju kakor na dlani. Za Finžgarjem se ga je dotaknil Šorli (Gospa Silvija), ki ljubi tudi sicer popolnoma iz svoje narave motivnost teh in takih nepoetičnih življenjskih poklicev in ume kakor Finžgar posneti resničnost teh in takih goncourtovskih svetov. Eno hibo mi je omeniti v Finžgarjevi sliki. Njegov Štefan ni enoten, je v ekspoziciji drugačen kakor v dejanju. Roman »Sama« ne ogreje. Ogrela pa bo »Dekla Ančka«, ki je bila v letu 1913, kljub balkanstvu prava senzacija, predmet ozkosrčnega natolcevanja med Finžgarjevimi stanovskimi tovariši. Roman kmetiške dekle na Gorenjskem. Že drugičkrat problem ženske pri Finžgarju, ki je svoje čase prej bral med drugim tudi Marcela Prevosta. Prevosta v Finžgarjevih ženah ni. Ančka je ljubko dete njegovega duha in gorenjskega vzdušja. Finžgar je gotovo gledal njeno telesno lice, jaz ga ne vidim. Vidim tip, vidim dušo, ki je v idealizujoči intuiciji Finžgarjevi, kvečjemu morda lice, ki je preobraženo v družabnosti kongregacije, izobrazovalnega društva, kjer edino ga je mogel Finžgar proučevati. Dejanje poteka skromnonaravno in se završiči v močnem, nepričakovano modernem načinu: Ančka, ki ni več sama na sebi, gre za ženinom v Ameriko, kjer jo vrnejo iz zdravstvenih ozirov. Urednik Izidor Cankar si je dovolil dober dovtip in natisnil poročilo o poroki Ančkini. Podstava dramatičnega zapletka v romanu pa ni baš najmočnejša. To pa je tudi edina pomanjkljivost v lepem delu.

Tik pred veliko vojsko je napisal Finžgar v trpki tesnosti tri študijsko-lapidarne čine svoje najboljše igre »Veriga«, katero je po vojski v predelani obliki izdal kot drugi zvezek »Nove knjižnice«. »Veriga« v prvotnem konceptu ne odgovarja praktičnemu namenu, ker ne bi izpolnila celega večera. Vsebuje odločno samo dejanje brez polnost dihajoče perspektive v ekspozicijo in filozofizem. Zato vzbuja občutje, da se dejanje razvija preveč komedijskonaglo. Ostrokonturni prizori dišijo le bolj kot cikličnost močnih fragmentov. Te nedostatke je Finžgar v knjižni obliki deloma popravil in ustvaril gotovo napeto rast dejanja, ne da se mu je popolnoma posrečilo ustvariti potrebno dramatično strnjeno. Ni vzobličil dejanja simetrijsko z a) viškom, ki naj je anagnorizis v zmislu miselnosti, in z b) višku odgovarjajočo

katastrofo. Katastrofa je v »Verigi« in cauda venenum, novelistična, nepripravljena, nepričakovana, efektna, a ne umetniška. Taka efektnost v dramu pa je vselej nekam eksmahinalna. Lice Radgandino je v drugi obliki Finžgar presnoval v živahnost Alenino. Alenina iniciativnost pa je le komedijsko umestna. Druga lica so večinoma silhuetna ostrost, deloma celo jasna plastika. Zaradi nedostajajoče situacijske snovi se pa baš nekatera glavna lica ne morejo udejestviti individualnoostro (Janez!). V primeri z »Divjim lovcem« in »Našo krvjo« pa je »Veriga« sijajen napredek, po govoru najbolj slovenska, po ideji ruskogloboka, občečloveška umetniška misel, ki je sprejela od Finžgarjeve svojstvenosti v zadnji njegovi pisateljski dobi. Posebno poglavje v tej dobi je Finžgarjeva vojskna epika, ki je rastla neprisiljeno od 1915 do 1919 v cikličnosti sijajnega realizma vse od »Prorokovane« preko »Bojev« in »Prerokbe zore« ter mimo »Kronike gospoda Urbana«, »Golobove njive« in dveh »Slik brez okvira« v feljtonski epilog »Polom«.

Staro narodno pričanje o »obletanju sveta«, ki ga je vedel Finžgar že v letu 1897. (Pri Klemenčku), je dalo Finžgarjevi epiki vojnih let hvalen motiv. Ta motiv je zapisal z besedo, ki ji vem samo Župančičevo tiste dobe postaviti ob stran. Prečudno naša mistika, zapisana na čelo življenju, ki ga je Finžgar v svoj vojskni cikl živl, ne pisal. Za tremi plenerističnojasno oživljenimi poglavji v »Prorokovani« (Vojska!, Pred občinsko desko, 27. VII. 1914), ki že eksponirajo roman »Bojev«, sledi najboljša Finžgarjeva zgodba, očiščenje Jančarice in Golobove Francke. Matičeve drame drugi del je ostal do danes odlomek (Prerokbe zore). Skoro bi trdil, da je Finžgar namenoma odrezal kakor iz spoznanja, da nobena epska stilizacija ne zajame verno dovolj bolesti in snovi, ki sta rastli od vsepovsod v banavzično vsakdanjost, kakršne ni predvidel narodni sibilnik, in kakršni bi bil vsak rapsod zaprl oči, zadržal pesem v srcu.

Umetnik, človek, Slovenec, ki pa je vendar hotel govoriti iz Finžgarja, je iskal času in razmeram primerno besedo, besedo za besedo, dovtip vseh absolutistično zaslužjenih dob, duš in misli in je našel najbližje, v slogu kronike, kronike iz leta 1809—1813, ki jih je Finžgar že poznal po »Naši krvi«. Zadel je prav srečno ljudomili obraz »gospoda Urbana«, ki je sicer prav tisti človek, kakor »gospod Janez«, slovenski narodni duhovnik od včeraj, danes in jutri. Epično je spregovoril nato Finžgar še v treh sijajnih obrazih, fragmentaričnih poglavjih, v nenapisano novelnost zorečih prerokob. Finžgarjeva vojskna epika je ob Krekovem pokretu let 1915—1917 najglasnejši dokaz, kakšna je duša slovenske katoliške narodnosti, je dokument slovenskega jugoslovanstva v katoliškem izobrazencu, je idealizem, ki so ga

tedaj izpričali ob Župančiču in Cankarju predvsem Dominsvetovci, tudi Milčinski, in prav nič Tavčar in Govekar. Finžgar je iz te časovne snovnosti utrgal najboljše od svojega duha, uveljavil brez vpliva od strani kakršnekoli literarnosti svoj veliki slog, napisal svoj veliki tekst v zgodovinski dcbi slovenstva pred jugoslovanstvom, ki nam rodi patološkozajemljivo pravdo za jugoslovenščino in artizem brez slednje tradicije.

\* \* \*

Mimogrede sem že omenil sijajne oblikovne strani Finžgarjevega peresa. Ne le snovno, tudi jezikovno temelji Finžgar ves in vselej v narodu in raste od leta do leta še bolj v narod. Tu je imel zglede v Levstiku, Jurčiču in najbližje v Medvedu in Prelesniku. Folklorja njegovega »Triglava« je še v sorodu baumbachovstvu. Jezik njegove družinske zgodbe je književna slovenščina brez izrazitega osebnostnega obeležja. Po dramatskem govoru in po koledarski povesti pa je našel Finžgar že zgodaj v pravi narodni izraz, v podobo gorenjske klime. Saj ne išče namenoma v lokalnost; dana mu je naravno in upotreblja jo zmerno in primerneje nego Jurčič ali celo Prelesnik (Nesrečno zlato). Mimogrede je sicer doživel vplive Cankarjeve in Meškove liričnosti, okus meškove bibličnosti v »duši« in filozofizem »potništva« cankarskega. V sijajni »periodiki« in nazorni sentenčnosti svoje zgodovinske slike je ob Zaglobine »ukane« uveljavil svoj močni ritem. Prav nič se ni potrudil v besednost staroslovenščine, starobulgarščine; komaj »plesalico« in »zmijo« je izposodil na jugu. Zavedno je uveljavil v zadnjem desetletju »gorenjsivo«, bogate besede in rečenosti: natečnica, pohramplati, borka, razrahan, paháti, pógrad, zamrčati, vijača, odlija-vec, burnik, preložiti, vtakne se mi, rahuta, mrčezno, pominek, mazgati, samotorec, koprivec, (dekliška) straža, plašar, na vso lašč, vrata se pojezdijo, žužlja, mrežnica, gobuzda, budati, brnjati, biti sama na sebi, dekle postane očitna, gluha kakor bukva, ne odležem od dela itd. Prav malo je neokusnih podob pri Finžgarju (siva vlažna megla, ki se je pasla po njenih mislih), zato je odločno lepih in izvernih več (Matic je kar zviška treščil v škornje, deklica, zapečena v lice, kakor rženi kruh i. p.). Svoji plastični, širokonarodni podobi predvsem se ima zahvaliti za govorniške uspehe prigodni govornik v Finžgarju, ki je svojčas cepil krilatice iz Prešerna in Gregorčiča in celo v jezik kmetskega dekleta v ljudski igri (prisega — strašna pa sveta).

\* \* \*

\*Sodobni leposlovec - duhovnik v Slovencih! Štiri slovita imena mu vem: Meško, Finžgar, Sardenko, Iz. Cankar. Meško je v popoldnevu, Sardenko molči, Iz. Cankar se je posvetil vedi in še Finžgarja grozita zadušiti urad in pastirstvo. A Finžgarja ne sme zadušiti ne urad ne pastirstvo! Pisatelj, ki je doslej tako lepo rastel iz dobrega v popolnost, je živ in velik in danes in jutri...

## PRESBITERIJ SV. KATARINE.

IZIDOR CANKAR.

Lansko leto so po načrtih arhitekta Ivana Vurnika obnovili presbiterij male in zelo ljubke baročne cerkve sv. Katarine nad Medvodami. To delo je že takrat pobudilo dovolj pozornosti in zasluži, da se z njim popečamo, ne samo zaradi estetske vrednosti, marveč tudi zaradi svojevrstnih značilnosti, ki postajajo, kakor se zdi, za sodobno umetnost naravnost tipične.

### KAJ PTIČKI POJO?

Nad vrati sakristije je arhitekt na beli steni pod svodom razpostavil obširen dekor, da izpolni ono vrzel, ki je tu nastala po vratih v sicer enakomerni celoti barvno-dekorativne zasnove (sl. 6.). Na vrhu je mučeniška krona sv. Katarine, pod njo svetničin atribut, mučeniško kolo, izpod katerega se izvijata na desno in levo po ena palmova veja, pod vsem tem pa stoje trije skladi knjig s hrbtom proti cerkvi, in sicer tako, da je vsaka naslednja vrsta višja in širja in da se zadnja slednjč razteza po vsej širjavi vrat in slikanega okvira, ki ga jim je arhitekt dodal. Iz te piramidalne zasnove, ki je s svojo simboliko kljub vsej dekorativnosti vendarle še v očitni zvezi s svetnico-patrono, se pa v nje spodnjem delu odceplja motiv, ki je vsaj nenavaden: Iz zgolj dekorativne črte pasu, ki deli posamezne sklade knjig, požene po trikrat na vsaki strani mladika, a tudi zgolj dekorativno pojmovana, in na njih sede ptički, podobni onim, ki so posedli po vejah klinčka, ki se je široko razprostrl po kamenitih tablah ob tabernaklju (sl. 7.). V tej zvezi in na tem kraju je to gotovo presenetljiv motiv. Vsi simbolični pomočki dekorja nad vrati so v ozki zvezi z mučenico Katarino, ki naj jo cerkev počasti; kupi knjig nam govore o njeni učenosti, kolo o mukah njenega trpljenja, palma o stanovitnosti in zmagi, krona o večnem plačilu — toda kaj imajo tu opraviti ti pisani in po sebi tako ljubeznivi ptički? Kako da se je pomešal ta idilični motiv v apoteozo heroičnih dejanj preteklosti, tako povsem različen po svojem značaju od tega, na kar nas hoče ostali dekor opozoriti? Ni je nobene dobe umetnosti, če izvzamemo početno geometrično ornamentiko, ki bi ne bila rabila tega tukaj tako presenetljivega motiva v ornamentalne namene, gotovo, toda hkrati je treba tudi reči, da bi v cerkveni dekoraciji, kakršno nam je zapustila zadnja tradicija, zaman iskali česa podobnega, kakor bi bilo še bolj nemogoče najti tabernakelj, ob katerem ni drugega kot lonec s klinčki in na vejicah kosi. Ta motiv, porabljen že nad vrati sakristije s takim poudarkom in stopnjevan kesneje na tablah ob tabernaklju do popolne samostojnosti, se čuti v tej zvezi kot nekaj posvetnega, ne erkvenega ali vsaj disparatnega, kakor bi bil v sredi cerkve-